

ΕΛΣΑ ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ

ΓΙΑΤΙ

ΝΑ

ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΟΥΣ;

ΜΕΤΑΙΧΜΙΘ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εν είδει προλόγου	13
-------------------------	----

ΓΙΑΤΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ;

Φιλοσοφία για όλους. Καταρρίπτοντας τους μύθους	19
5 + 1 λόγοι για να διαβάσεις φιλοσοφία	22
Οι φιλοσοφίες της ευτυχίας	25

ΠΡΟΣΩΚΡΑΤΙΚΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ

Το πέραςμα από τον μύθο στον λόγο. Ο θεός των φιλοσόφων	31
---	----

ΦΕΡΕΚΥΔΗΣ Ο ΣΥΡΙΟΣ

Αιωρούμενος μεταξύ μύθου και λόγου	37
--	----

ΘΑΛΗΣ Ο ΜΙΛΗΣΙΟΣ

Το αναπάντητο ερώτημα της αρχής των πάντων	40
--	----

ΑΝΑΞΙΜΑΝΔΡΟΣ

Το <i>ἄπειρον</i> του σύμπαντος	43
---------------------------------------	----

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ

Ένας αινιγματικός βίος	47
------------------------------	----

ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ

Ερεύνησε τον εαυτό σου	51
------------------------------	----

Δεν μπορείς να μπεις δύο φορές στο ίδιο ποτάμι	53
--	----

Ο κόσμος του Ηράκλειτου και του Penrose στον αιώνα μας	56
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ	
Το ποίημα	60
ΑΝΑΞΑΓΟΡΑΣ	
Πατρίδα μου το σύμπαν	63
ΕΜΠΕΔΟΚΛΗΣ	
Η αγάπη και το μίσος	66
ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ	
Ο γελαστός φιλόσοφος	69
ΔΙΟΓΕΝΗΣ Ο ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤΗΣ	
Ο τελευταίος Προσωκρατικός	73
ΠΛΑΤΩΝΑΣ – ΣΩΚΡΑΤΗΣ	
Η γνώση της άγνοιας	79
Η γνώση του εαυτού	82
Ποιος ορίζει την Ηθική; Το δίλημμα του Ευθύφρονα	85
Τα ξόρκια του Σωκράτη	88
Η σοφία είναι ευτυχία	91
Τι είναι το ωραίο; «Παρθένος καλή καλόν»	94
Γιατί να φοβόμαστε τον θάνατο;	97
ΠΟΛΙΤΕΙΑ	
Εκεί όπου οι φιλόσοφοι κυβερνούν	100
Τι είναι δίκαιο;	102
Το δαχτυλίδι του Γύγη	104
Η αλληγορία του σπηλαίου	106
Ο μύθος του Ηρόδ	107
Υπάρχει δίκαιος πόλεμος;	110

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ο μαθητής Αριστοτέλης	115
Διδασκαλία, η ύψιστη γνώση.....	116
Ο ρόλος της μουσικής	119
Συμβουλές προς μαθητές: Πώς να αποφύγετε τους ψευδεῖς λόγους	122

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Ο Προσωκρατικός Αριστοτέλης	126
Σε κάθε δημιουργήμα της φύσης υπάρχει κάτι το θαυμαστό	128
Η ψυχή του εμβρύου	132
Οι θεωρίες για την ψυχή	134
Τα <i>Μικρά φυσικά</i> και τα μεγάλα ερωτήματα	136
Η σημασία των ονείρων	139
Η τύχη ως αίτιο	141
Ο χρόνος στον Αριστοτέλη	143

ΗΘΙΚΗ

Οι φίλοι	146
Φιλαυτία: Η αγάπη για τον εαυτό μας	149
Οι επιλογές ως κριτήριο του χαρακτήρα	152
Πας εκών κακός	154
Υπέρ οργής	156
Τα αίτια του φθόνου	159
Μακάριοι οι πλούσιοι τω πνεύματι	162
Τα αγαθά που οφείλονται στην τύχη	164
Μαθαίνουμε να ευτυχούμε	167

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΧΟΛΕΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ

ΑΝΤΙΣΘΕΝΗΣ

Ο φίλος του Σωκράτη 173

ΑΡΙΣΤΙΠΠΟΣ Ο ΚΥΡΗΝΑΙΟΣ

Η ευτυχία των απολαύσεων 176

ΗΓΗΣΙΑΣ Ο ΠΕΙΣΙΘΑΝΑΤΟΣ

Η δυστυχία της ζωής..... 179

ΔΙΟΓΕΝΗΣ Ο ΚΥΝΙΚΟΣ

Ένας τρελός Σωκράτης181

ΙΠΠΑΡΧΙΑ Η ΚΥΝΙΚΗ

Η επιλογή της ελευθερίας 186

ΠΥΡΡΩΝ Ο ΗΛΕΙΟΣ

Μια φιλοσοφία χωρίς αξίες 189

Η αταραξία του Σκεπτικισμού191

ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΣ

Περί ευσεβείας και κρεοφαγίας 194

ΚΑΡΝΕΑΔΗΣ

Όταν η σκέψη γίνεται επικίνδυνη 197

ΔΗΜΩΝΑΞ Ο ΚΥΠΡΙΟΣ

Ευτυχισμένος είναι ο ελεύθερος200

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ – ΕΠΙΚΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο ευτυχισμένος 205

Οι αναγκαίες ηδονές 208

Επιστολή προς Μενοικέα..... 210

Οι φυσικές και οι κενές επιθυμίες 213

De rerum natura: Το χαμένο έργο

που αφύπνισε την Επιστήμη 216

Επιστήμη και Ηδονή..... 218

ΜΗΤΡΟΔΩΡΟΣ Ο ΛΑΜΨΑΚΗΝΟΣ

Ο θάνατος είναι η γιορτή της ευτυχισμένης ζωής.....	222
ΣΤΩΙΚΙΣΜΟΣ – ΖΗΝΩΝ Ο ΚΙΤΙΕΥΣ	

Η ευτυχία του Στωικισμού.....	225
-------------------------------	-----

ΕΠΙΚΤΗΤΟΣ

Τα ζάρια είναι αδιάφορα. Όχι όμως και η ζαριά	228
Η πόρτα είναι ανοιχτή.....	232

ΣΕΝΕΚΑΣ

Η ζωή είναι σύντομη αν δεν τη ζεις.....	236
Meditare mortem.....	238
Ζήσε για τον άλλο.....	241
Παντού σημαίνει πουθενά	243
Ποιος γνωρίζει την ευτυχία;.....	246
Πέντε συμβουλές του Σενέκα για «βίο μακρύ»	249

ΜΑΡΚΟΣ ΑΥΡΗΛΙΟΣ

Ο φιλόσοφος αυτοκράτορας	252
Δέκα κανόνες για τον άνθρωπο	254
Ο δαίμονας που κατοικεί μέσα μας.....	257
«Η χλωμή μπλε κουκκίδα είμαστε εμείς». Ένας «διάλογος» του Μάρκου Αυρήλιου με τον Carl Sagan	261
Ο Στωικισμός σήμερα	268
Τα καλά, τα κακά και τα αδιάφορα	271

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Bertrand Russell: Είναι η ευτυχία ακόμη δυνατή;	277
Nozick: Η μηχανή της εμπειρίας	280
Εσύ πόσους θα σκότωνες;	283
Η τρισδιάστατη εκτύπωση ανθρώπινων οργάνων και τα όρια της επιστήμης	286

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	289
------------------------------	-----

ΓΙΑΤΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ;

Φιλοσοφία για όλους

Καταρρίποντας τους μύθους

Ας επιστρέψουμε 27 αιώνες πίσω στον χρόνο. Σε έναν κόσμο πριν από τη γέννηση της φιλοσοφίας. Οι άνθρωποι ζουν, αναπαράγονται και πεθαίνουν χωρίς να αναζητούν την αλήθεια. Ερωτεύονται, δουλεύουν, πολεμούν και φοβούνται. Φοβούνται τα πάντα. Την μήνιν των θεών, τα φυσικά φαινόμενα και βέβαια τον θάνατο. Η μοίρα είναι κυρίαρχη, το πεπρωμένο αναπόδραστο, ο κόσμος συγκεχυμένος. Η ερμηνεία του κόσμου είναι αφημένη στα χέρια της ποίησης. Το προοίμιο της *Ιλιάδας* περιγράφει το ζοφερό σκηνικό που ανατρέπει τις γενιές των αρχαίων Ελλήνων:

Τη μάνητα, θεά, τραγούδα μας του ξακουστού Αχιλλέα,
ανάθεμά τη, πίκρες που 'δωκε στους Αχαιοús περίσσιες
και πλήθος αντρειωμένες έστειλε ψυχές στον Άδη κάτω
παλικαριών, στους σκύλους ρίχνοντας να φάνε τα κορμιά τους
και στα όρνια ολούθε –έτσι το θέλησε να γίνει τότε ο Δίας–
απ' τη στιγμή που πρωτοπιάστηκαν και χώρισαν οι δυο τους,
του Ατρέα ο γιος ο στρατοκράτορας κι ο μέγας Αχιλλέας.

Ομήρου *Ιλιάδα* 1-7

(μτφρ. Ν. Καζαντζάκης – Ι. Θ. Κακριδής)

Στην Ιωνία το σκηνικό αλλάζει. Έχει φτάσει η ώρα για την εκλογίκευση του κόσμου και την ανακάλυψη των φυσικών νόμων. Το 585

π.Χ. ο Θαλής προβλέπει για πρώτη φορά την έκλειψη ηλίου (Ηρόδοτος, *Ιστορίαι* 1.74), αποδεσμεύοντας τα φυσικά φαινόμενα από τη θείκη δικαιοδοσία, και θέτει το *ὕδωρ* ως αρχή των πάντων. Η έκρηξη του ιωνικού πνεύματος φτάνει σε ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο. Και η αναζήτηση της αλήθειας ξεκινά. Παρά τα ανύπαρκτα μέσα, ενάντια σε προλήψεις αιώνων. Η παράδοση πρέπει να ξεπεραστεί. Δύο αιώνες αργότερα, ο Σωκράτης καταδικάζεται σε θάνατο, αλλά έχει θεμελιώσει την Ηθική. Πεθαίνει χωρίς να φοβάται το επέκεινα.

Από τότε έως σήμερα η φιλοσοφία έχει προσφέρει τα μέγιστα στον άνθρωπο. Τα μεγαλύτερα μυαλά της ανθρωπότητας ενέκυσαν στη φιλοσοφία. Τότε γιατί σήμερα δεν μελετάται απ' όλους, ούτε διδάσκεται σε όλους; Γιατί δεν είναι μέρος της καθημερινότητας, αφού έχει αποδείξει την αξία της; Γιατί θεωρείται δύσκολη και δυσπρόσιτη; Γιατί ο σημερινός παγκόσμιος άνθρωπος που έχει πρόσβαση σε όλη την πληροφορία δεν εκμεταλλεύεται τη σοφία φιλοσόφων που αναζήτησαν τη γνώση, την αλήθεια και την ευδαιμονία;

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τα πλούτη δεν φέρνουν την ευτυχία. Σήμερα, ο άνθρωπος του δυτικού πολιτισμού έχει στην κατοχή του πολύ περισσότερα αγαθά απ' ό,τι θα μπορούσε να ονειρευτεί ποτέ ένας αυτοκράτορας ή βασιλιάς. Με τα χρήματά του κάποιος μπορεί χωρίς δυσκολία να πραγματοποιήσει αυτό που επιθυμεί. Η ευτυχία, εντούτοις, ποτέ δεν ήταν εύκολη υπόθεση. Και η σημερινή ζωή είναι εύκολη. Πολύ. Η παραμικρή δυσκολία που θα συναντήσει κάποιος στέκεται εμπόδιο στην ευτυχία του. Οι μεγάλες ανατροπές στη ζωή αντιμετωπίζονται ως ανυπέρβλητα σκάμματα που δεν ανήκουν στη φυσική τάξη του κόσμου.

Πού κρύβεται η ευτυχία και δεν φανερώνεται στον σημερινό άνθρωπο;

Η φιλοσοφία δεν θέτει μόνο ερωτήματα. Δίνει και απαντήσεις. Καταρρίπτοντας τους μύθους, ερμηνεύει τον κόσμο και αποστρέ-

φειτο βλέμμα από το περιττό. Αλλάζει τον τρόπο που σκεφτόμαστε, που εκτιμούμε τα πράγματα, τους ανθρώπους, τον χρόνο, τη ζωή μας. Φιλοσοφία (φιλώ + σοφία) δεν είναι μόνο η αγάπη για τη σοφία. Είναι η λογική, η κριτική σκέψη, ο στοχασμός, αλλά και η αμφιβολία. Είναι η κατανόηση της ζωής μας και της ζωής του άλλου. Είναι η αναζήτηση της αλήθειας αλλά και της ευτυχίας.

Η φιλοσοφία είναι η υψηλότερη πνευματική κατάκτηση του ανθρώπου. Δεν απευθύνεται σε λίγους. Είναι για όλους όσοι είναι έτοιμοι να ζήσουν τη ζωή τους ενσυνείδητα, δίνοντας το νόημα που εκείνοι επιθυμούν. Η Φιλοσοφία είναι για όλους.

5 + 1 λόγοι για να διαβάσεις φιλοσοφία

Πολλοί άνθρωποι αποφεύγουν να διαβάσουν φιλοσοφία. Ο λόγος είναι απλός. Η σύγχρονη φιλοσοφία έχει πάρει διαφορετική τροπή από αυτήν που είχε στην αρχαιότητα. Τότε, συναντούσε κανείς παντού φιλοσόφους να συνδιαλέγονται με τον κόσμο. Δεν χρειαζόταν καν να φοιτήσει σε μια σχολή. Τους συναντούσε στον δρόμο (πολλές φορές ζούσαν εκεί), η φιλοσοφία και η ζωή τους ήταν ένα. Σήμερα, η φιλοσοφία θεωρείται ότι είναι δυσνόητη, ότι απευθύνεται σε λίγους, ότι δεν μπορεί να διαβαστεί από τα αυτούσια έργα των φιλοσόφων. Μήπως όμως δεν είναι έτσι; Μήπως όλα αυτά είναι παραπλανητικά και αξίζει να μελετήσεις φιλοσοφία;

1. Ο πρώτος λόγος για να διαβάσεις φιλοσοφία είναι ότι δεν είναι μία, είναι πολλές. Κατά συνέπεια, δεν μπορείς να την απορρίψεις γενικά («δεν μου αρέσει η φιλοσοφία...»), αλλά μπορείς να επιλέξεις αυτήν που σου ταιριάζει. Η ποικιλία είναι τεράστια. Από τον άκρατο ηδονισμό της Κυρηναϊκής Σχολής ως τον ασκητικό Κυνισμό μεσολαβεί ένα ευρύ φάσμα φιλοσοφικών σχολών και φιλοσόφων, πανέτοιμων να σου χαρίσουν το οπλοστάσιο της σοφίας τους. Η φιλοσοφία αυτών των σχολών δεν αλλάζει κάθε τρεις και λίγο, όπως οι θεωρίες της επιστήμης, ούτε βασίζεται στην πίστη, όπως η θρησκεία. Επίσης, δεν φιλονικούν μεταξύ τους. Φυσικά,

υπάρχουν γόνιμες φιλοσοφικές διαμάχες, αλλά τουλάχιστον δεν προκαλούν σταυροφορίες και πολέμους. Οι φιλόσοφοι σέβονται τις διαφορετικές απόψεις, ενίοτε όμως τις διακωμωδούν και τις χλευάζουν.

2. Η φιλοσοφία είναι τρόπος ζωής, σε βοηθά να ζεις καλύτερα. Οι πρακτικές φιλοσοφίες έχουν δοκιμαστεί στο παρελθόν και οι εμπειρίες των φιλοσόφων έχουν καταγραφεί. Γιατί να ξεκινάς από την αρχή; Η φιλοσοφία ασχολήθηκε με την ευτυχία από τον 5ο π.Χ. αιώνα. Κυνισμός, Επικουρισμός, Στωικισμός, αλλά και φιλόσοφοι όπως ο Δημόκριτος και ο Αριστοτέλης αναζήτησαν τον σκοπό της ζωής, δείχνοντάς μας τον δρόμο. Ο Στωικισμός και ο Επικουρισμός έχουν παγκοσμίως χιλιάδες οπαδούς σήμερα. Όλοι δηλώνουν ευτυχισμένοι.
3. Φιλοσοφία σημαίνει Λογική. Ο φιλόσοφος πρέπει πάντα να μπορεί να αποδείξει τον συλλογισμό του, να προσφέρει επιχειρήματα. Η Λογική, ως κλάδος της φιλοσοφίας, είχε τεράστια επιρροή στη δυτική σκέψη. Από το βέλος του Ζήνωνα ως τον Ρινόκερο του Wittgenstein οι φιλόσοφοι είχαν να λύσουν προβλήματα με τη βοήθεια της λογικής. Υπάρχει ένας ρινόκερος στην αίθουσα; Αυτό το πρόβλημα έθετε ο Bertrand Russell στον μαθητή του Ludwig Wittgenstein, ο οποίος αρνιόταν να παραδεχθεί ότι δεν υπήρχε. Ο Russell, αστεειευόμενος, έψαχνε κάτω από τα έδρανα. Αλλά ο Wittgenstein δεν ήθελε να στηριχθεί στα εμπειρικά δεδομένα. Ο φιλόσοφος θα επαληθεύσει με λογική απόδειξη.
4. Οι φιλόσοφοι ήταν αστείοι. Τουλάχιστον οι αρχαίοι. Ήταν είρωνες και ετοιμόλογοι, σάρκαζαν εαυτούς και αντιπάλους. Η φιλοσοφία είναι διανθισμένη με ιστορίες και ευφυολογήματα που αποτυπώνουν τη μεταξύ τους σχέση. Ο Διογένης

ο Κυνικός δεν έχανε ευκαιρία να ειρωνευτεί τον Πλάτωνα. Όταν λοιπόν ο Πλάτωνας έδωσε τον γνωστό ορισμό του ανθρώπου ως «δίποδου ζώου χωρίς φτερά» (Άνθρωπός έστι ζῷον δίπουν ἄπτερον), ο Διογένης μάδησε έναν πετεινό και τον παρουσίασε στην αγορά φωνάζοντας: «Ίδού ο άνθρωπος του Πλάτωνα». Ο Πλάτωνας τότε αναγκάστηκε να προσθέσει στον ορισμό «και με επίπεδα νύχια» (πλατώνυχον) (Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων* 6.40). Η φιλοσοφία βρίθει από τέτοιες ιστορίες.

5. Η γλώσσα της φιλοσοφίας επίσης δεν είναι μία. Μπορείς να τη διαβάσεις σε μορφή ποίησης (Εμπεδοκλής), αποφθεγμάτων (Ηράκλειτος), μύθων (Πλάτωνας), επιστημονικής διατριβής (Αριστοτέλης), επιστολών (Επίκουρος), ημερολογίου (Μάρκος Αυρήλιος). Ο κατάλογος είναι ατελείωτος.

Γιατί ζούμε; Για τον Σωκράτη, μια ζωή που δεν εξετάζεται δεν αξίζει να τη ζει κανένας άνθρωπος («ὁ δὲ ἀνεξέταστος βίος οὐ βιωτὸς ἀνθρώπῳ», Πλάτων, *Απολογία Σωκράτους* 38a5-6). Ζούμε μόνο μία φορά. Η ζωή μας έχει την αξία που εμείς θα της δώσουμε. Αυτός είναι και ο σπουδαιότερος λόγος για να μελετήσουμε φιλοσοφία.

Οι φιλοσοφίες της ευτυχίας

«Και έζησαν αυτοί καλά» – κι εμείς;

Αν υπάρχουν κάποιοι ειδικοί στο θέμα της ευτυχίας, αυτοί είναι οι αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι. Όρισαν την ευτυχία ως σκοπό της ζωής, την ονόμασαν αρετή, ευδαιμονία, ηδονή, και τη δίδαξαν. Ήδη από τον 5ο π.Χ. αιώνα ο Σωκράτης θεμελιώνει την Ηθική και μετατοπίζει το αντικείμενο της φιλοσοφίας από τον ουρανό στη Γη. Ο Κικέρων γράφει:

Αλλά ο Σωκράτης ήταν ο πρώτος που κατέβασε τη φιλοσοφία από τον ουρανό και την εγκατέστησε στις πόλεις, τη γνώρισε στις οικογένειες και την ανάγκασε να ερευνήσει τη ζωή και την ηθική, το καλό και το κακό.

Cicero, Tusculan Disputation 5.10-11

Η ευτυχία είναι πλέον θέμα αρετής. Διδάσκεται και καλλιεργείται. Ο Πλάτωνας στους πρώιμους διαλόγους του, με μοναδική παραστατικότητα, εκθέτει τη σωκρατική μέθοδο. Θαυμάζει τον Σωκράτη, τον διακρίνει από τους Σοφιστές και τον παρουσιάζει να συνδιαλέγεται μαζί τους ακόμα και για την ευτυχία. Ωστόσο, με το πέρασμα των χρόνων ωριμάζει και διαφοροποιείται από τη διδασκαλία του δασκάλου του. Επιχειρώντας να θεμελιώσει την Ηθική του, σχηματίζει τη θεωρία των Ιδεών και την εφαρμόζει στην Πο-

λιτεία του. Η ευτυχία βρίσκεται στα χέρια της πόλεως, δηλαδή εκείνου που κυβερνά, του φιλοσόφου-βασιλέα, και καθένας ασχολείται μόνο με τα δικά του (τὰ αὐτοῦ πράττειν).

Ο μαθητής του Πλάτωνα όμως, ο Αριστοτέλης, ακολουθεί διαφορετική οδό. Επιστρέφει στους Προσωκρατικούς, τους μελετά, αλλά έχει στο οπλοστάσιό του και τη σωκρατική και την πλατωνική διδασκαλία. Στο στόχαστρό του αρχικά είναι η θεωρία των Ιδεών του Πλάτωνα. Αν και διδάσκει στην Ακαδημία, ασκεί δριμεία κριτική στις πλατωνικές Ιδέες και δημιουργεί το δικό του φιλοσοφικό σύστημα. Ενταγμένη σε αυτό το πλαίσιο, η αριστοτελική ευδαιμονία δεν θα μπορούσε παρά να συνδυάζει τις ηθικές και διανοητικές αρετές, προσαρμόζοντας τη θεωρία του ορθού μέσου στο ατομικό μέτρο. Η ευδαιμονία είναι ενέργεια της ψυχής σύμφωνα με την τέλεια αρετή («δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελείαν», *Ηθικά Νικομάχεια* 102a5). Επομένως, δεν είναι θέμα τύχης, ούτε μια ευτυχισμένη στιγμή:

Ένα χελιδόνι δεν φέρνει την άνοιξη, ούτε και μία μόνο μέρα.
Έτσι, ούτε μία μέρα ούτε ένα μικρό χρονικό διάστημα κάνουν τον άνθρωπο ευτυχισμένο και ευδαίμονα.

Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια* 1098a

Η περίοδος που ακολουθεί είναι γόνιμη για τη δημιουργία πολλών φιλοσοφικών σχολών που εστιάζουν στην ευτυχία του ανθρώπου. Η αυτάρκεια είναι το κοινό τους στοιχείο. Μία από τις πρώτες σχολές που δημιουργούνται, ο Κυνισμός, προκαλεί τα ήθη, αλλά διατείνεται ότι απελευθερώνει τον άνθρωπο από το κυνήγι της απόκτησης αγαθών. Ο Διογένης ο Κύων ζει ελεύθερος και αυτάρκης, χωρίς συμβάσεις και υπάρχοντα, ενώ αργότερα ο Δημόναξ ο Κύπριος θα δανείσει στον Καζαντζάκη τη γνωστή φράση:

Ο μόνος ευτυχισμένος είναι ο ελεύθερος. [...] Εκείνος που μήτε ελπίζει τίποτα μήτε φοβάται.

Λουκιανός, *Δημώννακτος βίος* 19.5-20.2

Φτάνοντας στην Αθήνα, γύρω στο 306 π.Χ. ο Επίκουρος ανοίγει τη δική του σχολή, τον Κήπο. Η ευτυχία γίνεται βίωμα και αλλάζει προσανατολισμό. Ο σκοπός τώρα είναι η *ηδονή*, η οποία όμως σημαίνει την «απονία» του σώματος και την αταραξία της ψυχής. «Ο θάνατος είναι ένα τίποτα» («μηδὲν πρὸς ἡμᾶς εἶναι τὸν θάνατον», Επίκουρος, *Επιστολή προς Μενοικέα* 124), ο Θεός δεν προκαλεί φόβο, μπορούμε να πετύχουμε το αγαθό και να υπομεινουμε το κακό, διδάσκει ο ιδρυτής της («Ἄφοβον ὁ Θεός, ἀνύποπτον ὁ θάνατος καὶ τάγαθὸν μὲν εὐκτητον, τὸ δὲ δεινὸν εὐεκκαρτέρητον», Φιλόδημος, *Προς Σοφιστάς* 4.10-14). Ως φιλοσοφία επιζηί με χιλιάδες οπαδούς που, προκειμένου να κατακτήσουν την ηδονή, ακολουθούν πιστά τη διδασκαλία του Επίκουρου.

Αντιθέτως, η αντίπαλη φιλοσοφία του Στωικισμού έχει περάσει στάδια, έχοντας εξελιχθεί από την εποχή της ίδρυσής της από τον Ζήνωνα τον Κιτιέα. Η ευτυχία είναι «η καλή ροή του βίου» («εὐδαιμονία δ' ἐστὶν εὖροια βίου», Στοβαίος, *Εκλογαί* 2.7.6ε), αλλά επανέρχεται στην αρετή, με μία απόλυτη έννοια, και στηρίζεται στο *ἡγεμονικόν*, τον νου. Σε αυτό άλλωστε οφείλεται και η τεράστια δημοτικότητα της σήμερα, καθώς θωρακίζει το άτομο από τις εξωτερικές καταστάσεις. Η ευτυχία είναι προσωπική υπόθεση.

Η φιλοσοφία ανοίγει ορίζοντες. Ο Σωκράτης μας τσίμπησε σαν αλογόμυγα για να ξυπνήσουμε, ο Πλάτωνας μας έβγαλε από το σπήλαιο, ο Αριστοτέλης μας ξενάγησε στη φύση, ο Επίκουρος μας φιλοξένησε στον Κήπο, οι Στωικοί μεγάλωσαν την πατρίδα μας και έγινε ο κόσμος, το σύμπαν. Ολόκληρη η φιλοσοφική παράδοση από τον Σωκράτη έως τον Επίκουρο και τους Στωικούς δεν προ-

σφέρει μόνο λύσεις στα προβλήματά μας, αλλά μας διδάσκει και πώς να ζήσουμε με αυτά.

Από τότε έως σήμερα η Ηθική καλείται να αντιμετωπίσει το «πρόβλημα» του ευ ζην, ένα από τα πιο ουσιώδη για τον άνθρωπο. Οι φιλόσοφοι όλων των σχολών υπήρξαν συνεπείς στη διδασκαλία τους και έζησαν ευτυχισμένα. Το ίδιο μπορούμε και εμείς. Γνωρίζοντας τη φιλοσοφία εκείνων που «έζησαν καλά», για να ζήσουμε «κι εμείς καλύτερα».

ΓΙΑΤΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ;

Η φιλοσοφία ανοίγει ορίζοντες. Ο Σωκράτης μας τσίμπησε σαν αλογόμυγα για να ξυπνήσουμε, ο Πλάτωνας μας έβγαλε από το σπήλαιο, ο Αριστοτέλης μας ξενάγησε στη φύση, ο Επίκουρος μας φιλοξένησε στον Κήπο, οι Στωικοί μεγάλωσαν την πατρίδα μας και έγινε ο κόσμος, το σύμπαν. Ολόκληρη η φιλοσοφική παράδοση από τον Σωκράτη έως τον Επίκουρο και τους Στωικούς δεν προσφέρει μόνο λύσεις στα προβλήματά μας, αλλά μας διδάσκει και πώς να ζήσουμε με αυτά.

Από τότε έως σήμερα η Ηθική καλείται να αντιμετωπίσει το «πρόβλημα» του ευ ζην, ένα από τα πιο ουσιώδη για τον άνθρωπο. Οι φιλόσοφοι όλων των σχολών υπήρξαν συνεπείς στη διδασκαλία τους και έζησαν ευτυχισμένα. Το ίδιο μπορούμε και εμείς. Γνωρίζοντας τη φιλοσοφία εκείνων που «έζησαν καλά», για να ζήσουμε «κι εμείς καλύτερα».

ΠΡΟΣΟΚΡΑΤΙΚΟΙ

ΣΟΚΡΑΤΗΣ

ΠΛΑΤΩΝΑΣ

ΚΥΝΙΚΟΙ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

ΕΠΙΚΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΣΤΟΙΚΙΣΜΟΣ

ISBN:978-618-03-2981-0

9 786180 329810

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 82981

metaixmio.gr